

BOŞA KONUŞABİLİRSİN VE FAKAT BOŞU KONUŞAMAZSIN!

Düşünmenin salt sözcükler aracılığıyla yürütülen bir işlem olduğu sanılır. Oysa düşünme sözcüklerle gerçekleşmez, aksine düşünme sözcükleri kullanır. Sözcükler sadece düşünmenin sonucu olan düşünce'yi ifade etmenin/dile getirmenin araçlarından ve belki de en önemli araçlarından biridir. Düşünme kavramlarla gerçekleşirken, sözcükler bu kavramların dışı aktarılmasını (dile getirilmesini) sağlar.

Peki 'dil' denen bu araç, düşünmeyi belirlemez mi; düşünmenin yönünü, seviyesini etkilemez mi?

Elbette hem belirler, hem etkiler. Kişi konuştuğu dilin sınırları içinde ve dilinin düzeyi ölçüsünde düşünür. Dolayısıyla kavramlar kadar, sözcükler de düşünmenin konusunu ve seviyesini belirler. Nitekim 'aşk'ı tanımadan 'aşk' sözcüğünü kullanan nice insan var; bu kimseler ya bir de aşkın kendisini tanısalardı? (Sanırım o zaman susarlardı.)

Bu durumda sözcüklerle düşünüp kavramlarla konuşmaktan söz edebilir miyiz?

Mecazî anlamıyla pek tabii ki.. Ancak gerçekte olan, kavramlarla düşünüp sözcüklerle konuşmaktır. Nitekim kullandığımız sözcükler evveleminde kavramların karşısına konulur. Sözcük kavramın karşısına konulmadan önce kavramın elde bulunması zorunludur; zira kavramsız sözcük olmaz. Evet, dilde kavramını/anlamını bilmediğimiz sözcükler, ifadeler vardır ve fakat kavramı/anlamı olmayan sözcük ve ifadeler yoktur. Anlamsız veya anlamını bilmediğimiz ifadelere 'lâf' (=boş söz) der geçeriz.

Oysa ikisini ayırmalı: Hangi anlamda boş? Kavramsızlığının, anlamsızlığının, boşluğunun nedeni ne? Anlamını bilmediğimiz için mi, bilinecek bir içeriği olmadığı için mi boş? Yani sözcük hakikaten boş mu, yoksa bize mi öyle görünüyor, işte bunu iyi bilmeli.

Kavram -bu açıdan bakıldıkda tıpkı 'anlam' gibi- sözcükten önce gelir. Önce kavram kavranılmalı, sonra bu kavramın karşısına şu veya bu şekilde uygun bir sözcük konulmalı. Ne var ki bizler kendimizi kavramlardan önce sözcüklerle karşı karşıya buluruz; önce sözcükleri öğrenir, sonra kavramlarını görmeye çalışırız. Tıpkı yabancı bir dili öğrenirken yaptığımız gibi, anadilimizi, hatta düşünmeyi öğrenirken de anlam(lar)a sözcüklerden hareketle ulaşıyoruz. Sözcük hazinemiz ne kadar zenginse, düşüncelerimiz de o kadar zengindir. Lâkin anlamlar değilse bile sözcükler sınırlıdır. Bu bakımdan her dilde anlamların sayısı sözcüklerin sayısından çoktur. Sözcük sayılabilir ve fakat anlam sayılamaz; bu anlam ister duygulara, ister düşüncelere karşılık gelen bir anlam olsun, farketmez.

Çokanamlılık işte burada bir 'sorun' olarak beliriverir. Sınırlı sayıda sözcüklere sınırsız sayıda anlam yüklendiğinden/yüklenebildiğinden ötürü "çokanamlılık sorunu" zuhur eder.

Bu büyük bir imkân iken, 'sorun' olarak nitelenmesinin sebebi ne?

Sebebi şu: Dili öğrenirken sözcükleri ilk ve en yaygın anlamlarıyla öğreniriz; hatta bir bakıma bu sözcükleri 'son' anlamlarıyla öğreniriz. Sözcüğün son anlamı, biraz da yaygın olan, kullanımda olan anlamıdır. 'Son' olan, 'yaygın' olan anlam, ne yazık ki çoğu kez sözcüğün en 'dar' anlamıdır da. Demek ki bir dili öğrenmek, öncelikle o dilin sözcüklerini dar anlamlarıyla öğrenmek demektir. Nitekim sözcüklerden anlama gitmeye çalışanların işini zorlaştıran en önemli taraf da burasıdır. Böyleleri dili sokakta kullanıldığı gibi kullanmayı marifet bilirler ve ister istemez sokaktaki

anlamıyla, gündelik dildeki anlamıyla, yani en dar anlamıyla kullanırlar. İkincil, üçüncül anlamlara gelince, ellerinde/dillerinde bir yığın sözcük vardır ve fakat bu sefer, bu sözcüklerin derin anlamları ve/veya üst-kavramları yoktur.

Acaba burada vurgularla sözcüklerin ıstılahî anlamlarına, terim anlamlarına mı atıf yapılmış oluyor? Yani belli bir grubun, meselâ akademisyenlerin, uzmanların kullandıkları şekliyle özel anlamlar yüklenmiş sözcükleri/terimleri anlamanın güçlüğünden mi söz ediliyor?

Hayır! Çünkü akademisyenler veya uzmanlar da kullandıkları terimlerin genellikle sözlük anlamlarını, meslekî karşılıklarını bilirler ve fakat o terimleri, çoğu kez kavramlarını görmeksizin kullanırlar; tıpkı sınavda cevap kâğıdını dolduran bir felsefe öğrencisinin, kavramını görmeksizin terimlerin anlamını açıkladığı takdirde meseleyi biliyor kabul edilmesi gibi, uzmanlar da terimlerle konuştukları takdirde mesleklerinin erbabı sayılırlar. Kimse onlara sözünü ettikleri bu terimlerin kavramlarını gerçekten ve bizzat görüp görmediklerini sormaz; bildiklerini veya en azından birgün öğreneceklerini (!) varsayar. Nitekim Türkçe'de çeviri veya telif yoluyla "Felsefe Sözlüğü" yayımlamaya kalkışmış birçok uzmanın, anlamlarını ve açıklamalarını verdikleri çok sayıdaki felsefî terimin kavramını bizzat ve kesinlikle görmediklerini; ne yazık ki kavramlarını bizzat görmedikleri terimleri açıklamaya çalıştıklarını; daha da kötüsü bu yüzden yalan-yanlış kopya-çevirilerle bu zaafalarını örtmek için çırpınıp durduklarını -hem de örnekleriyle- göstermek çok kolaydır.

İmam Gazâlî, düşünmenin gerçekte anlamlardan sözcüklere doğru hareket etmesi gerektiğine, buna karşın düşünmenin sapa yollarından geçmemiş acemilerin sözcüklerden hareketle onların anlamlarına ulaşmaya çalıştıklarına işaret eder.

Kavram bir kez kavranılmaya görsün, artık sözcükler de, anlamları da peşisıra sökün ederler. Ancak bu durumda düşüncenin de, dilin de hakkı verilmiş olur. Şiir de böylelikle gelişigüzel sokaktan toplanmış sözcüklerle gezinmek yerine, ancak düşünmenin süzgecinden geçmiş, düşünme tarafından kendilerine açıklık kazandırılmış ve âdeta kanaviçe gibi işlenmiş sözcüklerle kendini besleyip zenginleştirir. Düşünme, çaresiz kendini bu nitelikteki şiirin oluşturduğu duyarlılığı izlemek zorunda hisseder. Bu safhada sanatın ifade ettiğini düşünme açıklamaya koyulur; sanat ise düşünmenin açtığı evlekte düşünürce açıklanacak anlatımlar yaratmayı sürdürür gönlünce.

İmdi soru'ya cevap verilmiş oldu: Bir kimse boşa, hatta boşu boşuna konuşabilir ve fakat boşu konuşamaz!

Korkudan dilin nutkunun tutulduğu bir yer var mı?

Söz (kelâm), **sözcük** (kelime), **terim** (ıstılah), **anlam** (mânâ) ve **kavram** (mefhum) beşlisi genellikle birbirine karıştırılarak kullanılır ve aralarındaki fark pek farkedilmez. Anlam taşıyıp taşımadığı dikkate alınmaksızın ağızdan çıkan seslere lâfız; şayet hiç anlam taşımıyorsa lâf, anlam taşıyorsa kelime (sözcük); tamlamaları kapsıyorsa kavl, cümleyi kapsıyorsa kelâm (söz) denir. Belirli bir grup tarafından özel olarak kullanılan sözcüklere ise terim (ıstılah) adı verilir. ('Jargon' ve 'argo' ise tasnifin daha alt katmanları için kullanılır.)

Sözcüklerin anlamları (kelimelerin mânâları); nesne ve olguların kavramları (şeylerin ve hâdiselerin mefhumları) olur. Mânâ ve mefhum sözcükleri, tıpkı kelime ve ıstılah gibi-çoğu kez eşanlamlı olarak kullanılıp sözcük ve terimlerin kavramlarını görmekten de sözedilebilir. Oysa

gerçekte kastedilen/kastedilmek istenen, sözcük ve terimlerin anlamları, nesne ve olguların ise kavramlarıdır. Sözelimi "Kur'anî Kelimeler", "Kur'anî Terimler", "Kur'anî Kavramlar", "Kur'anî Anlamlar" başlıklarıyla yayımlanan kitap ve makalelerde bu karışıklık kendini iyiden iyiye belli eder. Nitekim "gitmek, gelmek" sözcükleri Kur'an'da geçer ve fakat bu sözcükler için terim ve kavram karşılıklarının kullanılması uygun değildir. Buna mukabil "kitab, nebî, iman, küfr, fısk" gibi sözcükler Arapça'daki ilk anlamlarının dışında yeni anlamlar kazanmış iseler, bu sözcüklerin Kur'an'daki yeni anlamlarıyla kullanımına atfen terim lâfzı zikredilebilir. Bu bağlamda meselâ "gitmek, gelmek" sözcüklerinin veya "kitab, vahiy" terimlerinin anlamından; lâkin 'yürüme'nin veya "iman etme'nin ise kavramından söz edebiliriz; elbette fiilin kavramı, bu fiile delâlet eden sözcük veya terimin ise sadece anlamı olduğu için.

Dil-Düşünce-Varlık arasındaki bağlantılar aslında **Sözcük-Kavram-Nesne/Olgular** bağlantılarıdır. Düşünme eyleminin hareketi son tahlilde nesne ve olgulardan kavramlara, kavramlardan anlamlara, anlamlardan ise sözcüklere doğrudur; yani düşünme, varlıktan düşünceye, düşünceden de dile doğru yönelir. Eğitim sırasında bunun tersi bir yol takip edilir. Önce sözcüklerin (terimlerin), sonra anlamların, sonra kavramların, en nihayet varolanların bilgisi öğretilmek istenir. Zihnin nesne ve olgulara bakan tarafında kavram, sözcüklere/terimlere bakan tarafında ise anlam durur. "Sözcüğün anlamı, nesnenin kavramı olur" derken kastedtiğimiz başka bir şey değil, sadece budur.

Bir misâlde bu açıklamaları daha anlaşılır kılmakta yarar var. Sözelimi '**korku**' sözcüğünü ele alalım. 'Korkmak' bir fiil, 'korku' ise görünürde korkmak'tan türeme bir isimdir. Bu açıklama doğru ya da yanlış, en nihayet dilsel bir açıklamadır; zira 'korku' sözcüğünün açıklamasıdır. Yapılması gereken de artık 'korku' sözcüğünün Türkçe'deki anlamını açıklığa kavuşturmadır. "Türkçe'deki anlamını" diyoruz, çünkü 'korku' Türkçe bir sözcüktür ve Türkçe sözcüklerin anlamı da doğal olarak Türkçedir. Eğer bu sözcüğün terim anlamını açıklığa kavuşturmak isteseydik, onun muayyen bir bilim dalındaki anlamından söz ediyor olacaktık ki netice itibarıyla yaptığımız iş, ister istemez dil düzeyini pek aşamayacaktı. Ancak 'korku'yu bir hâl, nefse ait bir keyfiyet olarak ele almayı deneseydik, bu sefer olgunun kendisi üzerinde düşünecek ve düşüncelerimizi dile getirmeye başladığımızda, bir anda kendimizi 'korku' kavramını çözümlüyor olarak bulacaktık.

Sözcükleri çözümleyemeyiz, sadece açıklarız; kavramları ise hem açıklar, hem de çözümleriz. Olgulara gelince, olguların ta'lili yapılır (nedenleri gösterilir, nedenleriyle resmedilip açıklanır); kavramların ise sadece tahlili (tanımı)...

Korku sözcüğünün korkmak'tan türediğini söylemiştik. Peki 'kork-mak' sözcüğünün kök anlamı ne olabilir, biraz eşeleyelim: Korkmak sözcüğü korku'dan, korku da korumak'tan türemiş olmalı; tıpkı tutmak'tan hareketle 'tutgu' (tutku), atmak'tan 'atgı' (atkı), sarmak'tan 'sargı', silmek'ten 'silgi' dendiği gibi korumak'tan hareketle de 'korgu' (korku) denmiş olmalı. Dolayısıyla korku korkmak'tan değil, bilâkis korkmak-tıpkı korkuluk gibi-korku'dan türemiş sayılmalı.

Nedir korkmak? Korkmak, kişinin kendini korumak istemesi anlamına gelir. Kişi bir şeyden korkar, yani o şeyden kendini sakınır, kendini muhafaza etmeye çalışır, o şeyin kendisine zarar vermesini engeller. Kendini sakındığı, muhafaza ettiği ve koruduğu için korkmuş olur. Kendini herhangi bir şeyden koruyan kişilere ise 'korkak' denir. Çünkü korumak saklamanın, muhafaza etmenin diğer bir adıdır. Meselâ ağaçları saklanmış, korunmuş, muhafaza edilmiş yere, ağaçlarının saklandığı mahâl anlamında 'koru'; bu ağaçlıklı yeri koruyan kimselere koruyucu/koruyan anlamında 'korucu' denir.

Bugün pek bilinmiyorsa da bir bekçiye, bir korucuya, bir mahalli muhafaza ettirmek anlamında eskiden 'korutmak' fiili kullanılırdı.

Korkak, "kendini korumaya çalışan kişi" demekse, niçin bu sözcük olumlu değil de olumsuz olarak kullanılıyor? Korkak, kendini savunmak yerine kaçan, aktif değil, pasif bir surette, yani karşı koyarak, mücadele ederek, direnerek değil, kendini geri çekerek, kaçarak savunmaya çalışan kişi anlamına geldiğinden. Evet, cesaret yoksunu kişidir korkak. Kişi çoluğunu, çocuğunu, ülkesini, inançlarını, vs. savunması gerektiği yerde kaçarsa, savaşmaz, mücadele etmez, direnmez, saldırılara göğüs germezse, sadece kendini korumuş, ama korumakla mükellef olduğu başka şeyleri-her ne ise ve her kimse onlar-korumaktan kaçınmış, bencilce ve pek tabii ki korkakça davranmış olur. Kişi, meselâ kavgadan kaçmakla kendini koruyabilir ama arkadaşlarını kavgada yalnız bıraktığı takdirde, bu sadece kendi açısından olumlu, arkadaşları açısından olumsuzdur. Korku ve korkaklık sözcüklerinin Türkçe'de olumsuz bir anlam taşımasının asıl nedeni de budur.

Bu açıklamalar sonucunda korkmanın anlamını -doğru ya da yanlış-dil açısından açık-kılmaya, kavram ve anlamı sözcükten hareketle belirlemeye çalıştıysak da korku'yu bir hâl olarak, bir duygu olarak ele almayı, yani korkunun özünü soruşturmayı denemedik.

Deneseydik, bu takdirde bir sözcükten, bir terimden, bir anlam ve kavramdan değil, düpedüz bir olgudan (nefsanî bir hâlden) söz ediyor olurduk ki bu durumda hiç kuşkusuz korkudan dilin nutku tutulurdu.

Ah, ki ne ah!

Konuşuyorsak sözcükleri iyi anlamak, düşünüyorsak kavramları iyi bilmek, yaşıyorsak duyguları iyi tanımak zorundayız. Çünkü kelimeleri anlar, kavramları bilir, duyguları ise tanırız. O halde sözcükleri anlamadıkça dil'e, kavramları bilmedikçe düşünce'ye, duyguları tanımadıkça kendimize dair, kısacası anlamadan, bilmeden, tanımadan HZ. İNSANA dair aslâ sağlıklı bir tasavvurun sahibi olamayız. Oysa çevrenize dikkatle göz gezdirin de bir bakın, anlamadan konuşmaya, bilmeden düşünmeye, tanımadan yaşamaya çalışan nice insan var aramızda?!

Nasıl ki bir dili konuşmak başka, bir dil'in üzerine konuşmak daha başka ise, aynı şekilde düşünmek başka, düşünmenin kendisi üzerine düşünmek daha başkadır. İlki kolay, ikincisi ise çok zordur. İnsan da görüp işitir, diğer canlılar da. Ancak, insan görüp işittiğini bilir, diğer canlılar bil(e)mezler. Çünkü varolanlar arasında sadece insan bilir, diğerleri bilemezler. Evet, -tanım gereği- bir tek insan bildiğini bilmekle kalmaz, isterse bilmediğini de bilebilir. Oysa ne de zordur bilmediğini bilebilmek!

Günümüz insanı için sadece 'bilmiyor' diyemeyiz; o artık bilmeyi de istemiyor. Hâl böyle olunca, bu isteksiz insan, bilmediğini bilmek ister mi? Aslâ! Bu insan tipi o denli isteksiz ki bilmeyi istemediği için, bilmediğini bilmeyi de istemiyor. Çünkü bilmeyi isteseydi şayet, bilmediğini bilmeyi de isterdi. Bilmeyi istemeyen, bilmediğini bilmeyi niçin istesin ki?

Bu masum akıl yürütmeyi onaylayacak olursanız, modern insanın bilmeyi istememekle insan olmayı istemediğini de kabul etmiş olacağınızı hatırlatmak isterim.

Bilmek bir tek insana özgü; zira insan, bilen bir canlı; daha açıkçası, bilme yetisi olan bir canlı! Yetiler gerçekleşmek içindir ve "yetilerin gerçekleşmesi", o yetilerin tamamıyla olgunlaşması, yani kemale ermesi demektir. Çünkü hikmet ehlinin tabiriyle kemâl, kuvveden fiile çıkmaktır. İşte bu bakımdan yetinin tek başına yeti olarak kalması eksiklidir.

İnsanı "bilen canlı" olarak tanımlamakla, onu aslında "bilme yetisi olan canlı" şeklinde tanımlamış olduk. Bilmeyen insan, yine de insandır. Cehalet, insanı insan olmaktan çıkarmaz. Peki ya, bilmeyi istememek?! Bilme yetisini harekete geçirecek istek ve arzudan, yani AŞKtan mahrum olmak?! Hayret etmemek?! Merak yetisini kaybetmek?! Bilmediğini bilmek hakkından vazgeçmek?! Bilmediğini dahi bilmeden yaşamak?! AŞKSIZ yaşamak?!

Bu durum, insanı hayvan (canlı) cinsinden ayıran en temel ayrımın ortadan kalkması demektir. Bilen, yani bilme yetisi olan canlı'nın (bilen hayvan'ın), salt hayvan (canlı) olarak kalması demektir!

Kişinin insanlığını kaybetmesi, bilme isteğini kaybetmesiyle, bilme iradesini kullanmaktan vazgeçmesiyle, , yani AŞKtan ümidini kesmesiyle birlikte gerçekleşir. Modern çağda insan kaybediyor, kayıp gidiyor, dahası kaybedip gidiyor.

Dilerseniz, bu ezedî kaybediş öyküsünü bir de *William Shakespear*'in dilinden dinleyelim:

- "Oh, I have lost my reputation!

I have lost the immortal part of myself, and what remains is bestial."

(- Ah, ki ne ah! Kaybettim itibarımı! Ölümsüz olan yanıma kaybettim ve geriye bir tek hayvanî yanıma kaldı.")

Ah, ki ne ah! Hakikaten insan, insanlık itibarını kaybetti; çünkü Shakespear'in deyişiyle "ölümsüz yanıma" (immortal part), yani anlama/bilme/tanıma yetisini, insan olma kabiliyetini yitirdi insan, hem de yitirebileceği kadar!

Elinde kalan ne var şimdi?

Cevap verilmişti oysa. Bir tek hayvanî yanıma, en canavar yanıma kaldı insanın! Anlama, bilme, tanıma yetisi olduğu halde, bu yetilerini kullanmak istemeyen, anlamaktan, bilmekten, tanımaktan kaçınan, -kaçınmak ne kelime, bizzat kaçan!- bir canlı.

Sözün özü, modern insan 'insan' olmaktan vazgeçti, hâl böyle olunca sadece kendisini değil, AŞKı da kaybetti.

Sorulduğu için söylüyorum: Hayvanlığın tezahürlerine 'aşk' adının verilmesi, aslında bu kaybediş öyküsünün başlangıcıyla eşzamanlıdır.

Ah, ki ne ah!